

УДК 342.7:343.7:364.65-058.65(477)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-52-2-325-339>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗА ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ І ДОПОМОГИ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Татаренко Д.В.

CRIMINAL LIABILITY OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS FOR FRAUD IN THE SPHERE OF STATE SOCIAL BENEFITS AND ASSISTANCE: LEGISLATION AND JUDICIAL PRACTICE

Tatarenko D.V.

У статті здійснено комплексний аналіз кримінально-правових аспектів відповідальності внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за шахрайство у сфері державних соціальних виплат. Обґрунтовано, що чинна модель соціальної підтримки ВПО ґрунтується на принципі умовного доступу, за якого право на отримання допомоги виникає виключно за умови добросовісного подання юридично значущих відомостей. Проаналізовано положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, а також норми Кримінального кодексу України, насамперед ст. 190 КК України. На основі узагальнення судової практики, зокрема правових позицій Верховного Суду, доведено, що умисне подання недостовірної інформації або свідоме неповідомлення про істотні обставини, які виключають право на соціальну допомогу (наявність житла, значних заощаджень, доходів, повернення до постійного місця проживання), розглядається судами як спосіб обману та утворює склад злочину, передбаченого ст. 190 КК України. Наголошено, що адміністративні заходи припинення виплат і повернення надміру отриманих коштів не усувають кримінальної відповідальності у разі доведеного умислу, а добровільне відшкодування шкоди має значення лише для індивідуалізації покарання. Зроблено висновок, що кримінально-правова оцінка зловживань у сфері соціальних виплат ВПО має ґрунтуватися на чіткому розмежуванні умисного шахрайства та добросовісних помилок, із пріоритетом захисту публічних фінансових ресурсів і дотриманням принципу пропорційності кримінальної репресії.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, воєнний стан, державні соціальні виплати, кримінальна відповідальність, неправдиві відомості, соціальна допомога, соціальний захист, соціальні права, судова практика, шахрайство.

Постановка проблеми. внаслідок яких мільйони осіб були змушені залишити місце постійного проживання та набули статусу внутрішньо переміщених осіб. Реагуючи на ці виклики, держава сформувала

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні за масштабами внутрішні міграційні процеси,

розгалужену систему соціальної підтримки ВПО, ключовими елементами якої стали адресна грошова допомога на проживання, компенсація витрат на житлово-комунальні послуги та інші форми соціального забезпечення, спрямовані на гарантування мінімальних стандартів гідного існування в умовах воєнного стану.

Водночас значні обсяги бюджетних асигнувань, спрощені процедури призначення виплат і об'єктивно обмежені можливості оперативної перевірки відомостей, поданих заявниками, створили підвищені ризики зловживань у сфері соціальної допомоги. У правозастосовній практиці фіксуються випадки подання недостовірної інформації, умисного приховування істотних майнових чи фактичних обставин, а також інших форм обману з метою неправомірного заволодіння державними коштами.

За таких умов внутрішньо переміщені особи опиняються у фокусі кримінально-правової оцінки не лише як соціально вразлива категорія, що потребує підвищеного рівня захисту, а і як потенційні суб'єкти майнових кримінальних правопорушень. Це зумовлює актуалізацію наукової дискусії щодо меж криміналізації відповідних діянь, правильності їх юридичної кваліфікації, співвідношення кримінально-правових і адміністративно-правових засобів реагування, а також дотримання принципів пропорційності й справедливого балансу між інтересами соціального захисту та охорони публічних фінансів.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі нормативно-правових умов надання державної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану, виокремленні кримінально-караних форм зловживань у сфері відповідних виплат, а також узагальненні

сучасної судової практики притягнення ВПО до кримінальної відповідальності за шахрайство з метою науково обґрунтованого відмежування умисних форм обману від добросовісних помилок і порушень адміністративного характеру та забезпечення справедливого балансу між охороною публічних фінансових ресурсів і дотриманням принципу пропорційності кримінально-правового реагування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Хоча у вітчизняній науці небагато спеціалізованих досліджень, безпосередньо присвячених кримінальній відповідальності внутрішньо переміщених осіб за шахрайство у сфері соціальних виплат, у юридичній та правозахисній літературі послідовно підкреслюється підвищений ризик соціальних зловживань в умовах воєнного стану. Надання державної допомоги ВПО розглядається як особливо чутлива сфера, що потребує дотримання балансу між соціальним захистом і ефективним контролем за використанням публічних ресурсів. Так, експерти Української Гельсінської спілки з прав людини наводять приклади засудження ВПО за незаконне отримання допомоги за наявності істотних майнових активів, зокрема депозитів, не задекларованих при зверненні за виплатами [1]. При цьому наголошується, що добровільне відшкодування незаконно отриманих коштів саме по собі не усуває кримінальної відповідальності, а можливе звільнення від покарання має суто формальний характер, зокрема у зв'язку із закінченням строків давності, що не заперечує факту винуватості [2].

У розвиток цього підходу вітчизняна кримінально-правова доктрина з 2022 року активно осмислює проблематику зловживань у сфері соціальної та гуманітарної допомоги, що зумовлено запровадженням воєнного

стану й безпрецедентними масштабами виплат. Зокрема, О. В. Кришевич аргументовано відмежовує спеціальний склад злочину, передбачений ст. 201-2 КК України, від класичного шахрайства за ст. 190 КК України, звертаючи увагу на відмінності у суб'єкті посягання, предметі злочину та меті отримання майнової вигоди як ключових критеріях кваліфікації [3, С.179]. Суміжні доктринальні підходи розвивають колективні дослідження А. В. Бондарука, А. В. Шевчука, О. К. Маріна та інших науковців, у яких аналізується кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги та формуються підходи до застосування ст. 201-2 КК України в умовах війни [4]. Ці напрацювання є концептуально близькими до проблематики шахрайства у сфері соціальних виплат, оскільки в обох випадках об'єктом посягання виступають публічні ресурси соціального призначення, а механізм заволодіння ґрунтується на обмані або зловживанні довірою державних органів.

Методологічну основу для аналізу незаконного отримання соціальної допомоги становлять також фундаментальні праці О. О. Дудорова, присвячені кваліфікації шахрайства [5]. У цих дослідженнях розкрито зміст об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину, зокрема критерії умислу, форми обману та момент набуття майнової вигоди, що дозволяє безпосередньо застосовувати напрацьовані доктринальні підходи до випадків неправомірного отримання соціальних виплат внутрішньо переміщеними особами. У сукупності зазначені праці формують цілісне доктринальне підґрунтя для комплексного аналізу кримінальної відповідальності за зловживання соціальною допомогою та інтеграції судової практики у ширший контекст розвитку кримінально-правової політики держави в умовах війни.

Зіставні висновки підтверджуються і міжнародними дослідженнями, які вказують на системні ризики експлуатації програм підтримки внутрішньо переміщених осіб. Так, у доповіді ООН та Управління ООН з наркотиків і злочинності за 2025 рік зазначається, що українські переселенці та біженці стають об'єктом як зовнішніх шахрайських схем, так і зловживань, пов'язаних із заволодінням державними субсидіями та допомогою, призначеною для ВПО [6]. Ця оцінка підкреслює необхідність поєднання соціально орієнтованої політики підтримки ВПО з чіткими механізмами контролю та ефективним застосуванням кримінально-правових заходів у випадках умисних зловживань.

У зарубіжній науковій літературі шахрайство у сфері соціальних виплат (welfare fraud) розглядається як комплексне соціально-правове явище, що поєднує економічні, поведінкові та кримінально-правові чинники. Класичне дослідження G. Yaniv обґрунтовує зв'язок між стигматизацією отримувачів соціальної допомоги та схильністю до шахрайських дій, демонструючи, що welfare fraud формується не лише як індивідуальне правопорушення, а й як наслідок дизайну соціальних програм і суспільних уявлень про «зловживання» допомогою [7]. У кримінологічному вимірі S. Wilcock доводить, що рівень криміналізації таких діянь значною мірою залежить від політичних рішень та адміністративних реформ, а не виключно від фактичної поширеності правопорушень [8]. Соціологічно-правовий підхід розвивають D. Chunn та S. Gavigan, які трактують welfare fraud як елемент ширшого процесу криміналізації бідності, коли порушення або помилки у доступі до соціальної допомоги поступово набувають ознак кримінально

караної поведінки [9]. Ці теоретичні положення доповнюються емпіричними висновками Australian Institute of Criminology (Австралійський інститут кримінології), відповідно до яких більшість порушень у сфері соціальних виплат мають незначний масштаб, тоді як кримінально-правові заходи застосовуються вибірково і переважно у випадках доведеного умислу [10].

Виклад основного матеріалу. У сукупності наведені доктринальні та емпіричні підходи дають підстави розглядати шахрайство у сфері соціальних виплат не як поодинокий делікт, а як системну проблему правозастосування, що формується на перетині соціальної політики, фінансової безпеки та кримінального права. Саме такий міжгалузевий характер проблеми зумовлює необхідність пошуку збалансованих правових рішень, спрямованих, з одного боку, на запобігання соціально-економічній шкоді від умисних зловживань публічними коштами, а з іншого - на врахування об'єктивно складних життєвих обставин внутрішньо переміщених осіб та уникнення надмірної криміналізації дрібних порушень, для яких ефективними можуть бути адміністративні або цивільно-правові механізми реагування.

Теоретичним підґрунтям такого підходу виступає принцип пропорційності, який у загальноправовому розумінні означає справедливий баланс між легітимною метою обмеження прав особи та засобами її досягнення. У кримінальному праві цей принцип набуває особливого значення як прояв *ultima ratio*, відповідно до якого кримінально-правове втручання є допустимим лише за умови неефективності інших, менш обмежувальних засобів впливу. У науковій доктрині пропорційність визнається базовим принципом криміналізації, що реалізується через

балансування публічних і приватних інтересів. Загальноправовий тест пропорційності охоплює три ключові елементи: легітимність мети, необхідність втручання та його співмірність. У кримінально-правовій площині це означає, що злочинність поведінки має ґрунтуватися на реальній суспільній шкоді, а призначене покарання - відповідати тяжкості правопорушення: чим нижчий ступінь суспільної небезпечності діяння, тим м'якшою має бути реакція держави.

Зазначені підходи набувають особливої актуальності у сфері реалізації соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Соціальні права ВПО гарантуються Конституцією України та міжнародними договорами і реалізуються як на загальних, так і на спеціальних засадах. Водночас чинне законодавство допускає обмеження окремих видів соціальних виплат у разі наявності значного матеріального забезпечення або порушення умов їх отримання, включно із застосуванням кримінально-правових заходів. З огляду на вразливий статус ВПО такі обмеження потребують підвищених стандартів пропорційності: кримінальна відповідальність має застосовуватися виключно як крайній захід - у випадках умисних і суспільно небезпечних порушень, зокрема масштабного шахрайства, а не формальних, технічних чи ненавмисних помилок.

Відповідно, дотримання принципу пропорційності вимагає не лише обмеження сфери кримінально-правового втручання, а й індивідуалізації покарання з урахуванням матеріального становища, мотивів поведінки та конкретних життєвих обставин переселенця. Саме в цьому контексті у вітчизняній правозастосовній науці та експертному середовищі дедалі частіше

порушується питання пошуку балансу між захистом державного бюджету та належним урахуванням соціальної вразливості внутрішньо переміщених осіб.

З одного боку, законодавець і судова практика послідовно виходять із необхідності запобігання соціально-економічній шкоді, завданій неправомірним отриманням соціальних виплат, розглядаючи такі діяння крізь призму кримінально-правової охорони публічних фінансових ресурсів [11]. З іншого боку, у доктрині та правозастосуванні обґрунтовано наголошується, що притягнення до кримінальної відповідальності за дрібне шахрайство, пов'язане з незначними сумами соціальної допомоги, потребує диференційованого підходу й не завжди відповідає вимогам пропорційності, з огляду на наявність ефективних адміністративно-цивільних механізмів реагування без формування судимості.

У цьому контексті особливої ваги набуває співвідношення адміністративних механізмів припинення виплат і повернення надміру отриманих сум із кримінально-правовими заходами реагування. Верховний Суд послідовно виходить з того, що існування процедур повернення незаконно отриманих коштів саме по собі не виключає кримінальної відповідальності за шахрайство, оскільки вирішальним є встановлення умисного заволодіння чужим майном шляхом обману, незалежно від подальшого відшкодування шкоди [12]. Аналогічної позиції дотримуються й правозахисні та аналітичні інституції, підкреслюючи, що добровільне повернення коштів може враховуватися при індивідуалізації покарання, але не усуває складу злочину [1].

Водночас чинне кримінальне законодавство України не передбачає

позитивного виключення з кримінальної відповідальності особи, яка добровільно відшкодувала неправомірно отримані кошти. Такий підхід є усталеним як у науково-практичних коментарях, так і в судовій практиці, відповідно до якої факт відшкодування шкоди не нівелює наявності складу злочину та не усуває кримінально-правової оцінки вчиненого [11; 12]. Отже, сучасна модель правозастосування ґрунтується на презумпції кримінально-правової релевантності будь-якого умисного обману у сфері соціальних виплат, незалежно від подальшої поведінки особи, що актуалізує наукову дискусію щодо меж криміналізації соціальних зловживань і можливостей гуманізації відповідальності без підриву фінансової безпеки держави.

Законодавче регулювання державної підтримки внутрішньо переміщених осіб ґрунтується на поєднанні рамкових положень спеціального закону та деталізуючого підзаконного регулювання. Базовим актом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII, який визначає правовий статус ВПО та гарантує доступ до соціальних виплат у порядку, встановленому законодавством [13]. Водночас конкретні механізми, умови та критерії надання грошової допомоги врегульовані переважно актами Кабінету Міністрів України.

Ключовим нормативним актом воєнного періоду стала постанова КМУ № 332 від 20.03.2022 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», яка замінила попередній порядок, закріплений постановою № 505 [14; 15]. Чинна редакція цього Порядку пов'язує право на отримання допомоги не лише з формальним статусом ВПО, а з дотриманням комплексу майнових і фінансових критеріїв,

що реалізують принцип адресності та матеріальної вразливості.

Нормативна модель ґрунтується на презумпції добросовісності заявника та покладає на нього обов'язок подання повних і достовірних відомостей, які мають юридичне значення для призначення виплат. Подання недостовірної інформації або неповідомлення про зміну істотних обставин тягне відмову у призначенні чи припинення виплат і повернення надміру отриманих коштів в адміністративному порядку. Важливим елементом цієї конструкції є персональна відповідальність заявника за достовірність поданих даних, прямо закріплена у пункті 21 Порядку № 332.

Водночас адміністративний механізм реагування не є самодостатнім. Сформована в умовах війни модель адресної підтримки ВПО передбачає два паралельні правові треки: адміністративний і кримінально-правовий. Межа між ними проходить за критерієм умислу: технічні помилки або необізнаність за відсутності умислу вирішуються в адміністративному порядку, тоді як умисне приховування істотних відомостей формує підстави для кримінально-правової оцінки.

За наявності доведеного умислу на введення в оману дії отримувача соціальних виплат можуть набувати ознак кримінально караного шахрайства та підлягати кваліфікації за ст. 190 КК України. Хоча Порядок № 332 не містить прямих відсилань до норм кримінального права, він фактично формує підвищені стандарти правдивості поведінки отримувача, порушення яких за певних умов виходить за межі соціально-правового регулювання.

У науковому вимірі така модель відображає прагнення законодавця забезпечити баланс між соціальною функцією

держави та захистом публічних фінансових ресурсів. Водночас часті зміни критеріїв доходів і майнового стану знижують передбачуваність правового регулювання та ускладнюють відмежування добросовісної помилки від умисного обману [16; 17; 18]. Це безпосередньо впливає на кримінально-правову кваліфікацію діянь і актуалізує потребу у стабілізації нормативних орієнтирів та посиленні інформаційно-роз'яснювальної роботи серед ВПО.

Міжнародно-правові стандарти також виходять із необхідності дотримання принципів недискримінації та пропорційності у сфері соціального захисту. Основні принципи щодо внутрішньо переміщених осіб (ООН, 1998), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та Європейська соціальна хартія (переглянута) визнають право на соціальне забезпечення і допускають застосування обмежень лише за умови їх об'єктивної необхідності. У цьому контексті кримінально-правове реагування розглядається як *ultima ratio*, допустиме лише у випадках умисного заволодіння бюджетними коштами шляхом обману.

У період воєнного стану законодавець посилив кримінально-правову реакцію на такі посягання, передбачивши спеціальні кваліфікуючі ознаки шахрайства, вчиненого в умовах воєнного стану та такого, що завдало значної шкоди, за наявності відповідних критеріїв. Додатково, якщо «соціальний обман» поєднується з виготовленням або використанням підроблених документів (довідок, підтверджень, виписок), можлива кваліфікація за сукупністю зі статтею 358 КК України; у практиці посилення на диспозицію ст. 358 нерідко супроводжується використанням науково-практичних коментарів та офіційних текстів Кримінального кодексу.

У прикладному вимірі це означає, що правопорушення «народжується» не з факту переплати як такого, а з доведеного умислу. Саме тому правозастосування потребує підвищеної обережності, щоб чітко розмежовувати: добросовісну помилку, необізнаність або технічний збій; недбалість; і цілеспрямований обман як спосіб отримання неправомірної вигоди. Науково продуктивним видається підхід, за якого кримінальна відповідальність у «соціальних» кейсах ґрунтується на доведеності саме умисної моделі поведінки - системності приховування, повторюваності подання неправдивих заяв, реакції особи після виявлення порушення, характеру «документальних слідів». Натомість у випадках дрібних переплат без умислу пріоритет мають адміністративно-цивільні механізми повернення коштів і профілактичні заходи.

Водночас добровільне повернення надміру отриманих сум не може розглядатися як автоматичне усунення кримінальної відповідальності. Воно може враховуватися як пом'якшуюча обставина, однак не нівелює складу злочину, якщо шахрайський умисел уже доведено. Такий підхід відповідає загальній логіці кримінально-правової охорони майнових відносин і послідовно підтримується судовою практикою.

У правозастосуванні злочини, пов'язані з незаконним отриманням грошової допомоги, переважно кваліфікуються за статтею 190 КК України, що зумовлено характером посягання та способом його вчинення. Подання неправдивих відомостей у заявах або електронних деклараціях розцінюється судами як умисне введення в оману органів соціального захисту з метою заволодіння бюджетними коштами. Відповідно, об'єктивна сторона такого шахрайства може

реалізовуватися як через активні дії, так і через пасивну поведінку - умисне неповідомлення інформації, яку особа була зобов'язана задекларувати.

Саме з метою виявлення сталих тенденцій правозастосування при підготовці цього дослідження було проаналізовано 64 вироки місцевих судів України, ухвалені у період з вересня 2022 року по грудень 2025 року, у кримінальних провадженнях, де обвинуваченими виступали внутрішньо переміщені особи, а дії кваліфіковано за статтею 190 КК України [19]. Усі рішення відібрано з Єдиного державного реєстру судових рішень за конкретними ідентифікаторами, що забезпечує репрезентативність і верифікованість емпіричного масиву. Регіональне розповсюдження справ підтверджує загальнонаціональний характер практики: найбільша кількість вироків ухвалена судами Харківської, Полтавської та Сумської областей, а також Миколаївської, Дніпропетровської, Житомирської, Вінницької, Чернівецької, Тернопільської та Черкаської областей. Така географія виключає можливість розгляду цієї категорії справ як локальної або регіонально зумовленої та свідчить про формування уніфікованого підходу до застосування ст. 190 КК України у справах щодо незаконного отримання соціальних виплат ВПО в умовах воєнного стану.

Узагальнення цього масиву вироків дозволяє зробити висновок про сталу та однорідну практику притягнення внутрішньо переміщених осіб до кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері соціального забезпечення. У переважній більшості випадків такі дії кваліфікуються як заволодіння чужим майном шляхом обману

або зловживання довірою, незалежно від соціального статусу особи.

Типовою фактичною підставою кримінальної відповідальності у справах про незаконне отримання соціальних виплат виступає подання завідомо неправдивих відомостей до органів соціального захисту або умисне повідомлення про обставини, що мають юридичне значення для призначення чи продовження виплат. При цьому суди послідовно визнають обман як у активній формі (надання недостовірної інформації у заявах, деклараціях, електронних формах), так і у пасивній формі (приховування факту повернення до покинутого місця проживання, наявності житла, доходів або працевлаштування).

Водночас правозастосовна практика чітко відмежовує кримінально каране шахрайство від випадків надміру виплачених сум, що підлягають адміністративному або цивільно-правовому поверненню. Вирішальним критерієм у такому відмежуванні виступає встановлення прямого умислу на заволодіння бюджетними коштами. Сам по собі статус ВПО або складне матеріальне становище не визнаються судами підставами для звільнення від кримінальної відповідальності.

Послідовність цього підходу підтверджується і тим, що у проаналізованих вироках суди не застосовують ст. 222 КК України, оскільки соціальні виплати ВПО не пов'язані з кредитно-фінансовою діяльністю, а суб'єктом злочину є фізична особа, яка реалізує право на соціальну допомогу, а не суб'єкт господарювання [20]. Таким чином, кваліфікація за загальною нормою про шахрайство визнається судами правильною та обґрунтованою.

Зазначений підхід узгоджується з правовими позиціями Касаційного

кримінального суду у складі Верховного Суду, який наголошує, що неповідомлення відомостей про наявність нерухомого майна або інших істотних активів може розглядатися як різновид обману, що має документальну форму і за наявності умислу утворює склад шахрайства. У постанові від 19.03.2024 у справі № 643/8436/18 Суд підкреслив, що застосування адміністративного механізму повернення надміру виплачених сум не створює для особи «імунітету» від кримінальної відповідальності за ст. 190 КК України [21].

Практика судів першої інстанції демонструє типовість фактичних конструкцій таких справ. Найпоширенішими є подання заяв через електронні сервіси, незазначення набутого житла чи іншого майна, а також повторні звернення за виплатами за наявності обставин, які відповідно до підзаконного регулювання виключають право на їх отримання. Показовим у цьому контексті є вирок Вінницького міського суду від 19.08.2024 (документ № 121114338), у якому умисне неподання відомостей про набуття у власність квартири було кваліфіковано за ч. 1 та ч. 2 ст. 190 КК України [22]. Суд визнав, що повторюваність такої поведінки та її спрямованість на незаконне заволодіння бюджетними коштами обґрунтовують кримінально-правову оцінку.

Аналогічні підходи простежуються й в інших справах, зокрема щодо незаконного отримання компенсації за безоплатне поселення ВПО або соціальних виплат за відсутності фактичного переміщення [23; 24; 25]. Такі випадки демонструють, що шахрайство у соціальній сфері не обмежується лише допомогою на проживання, а охоплює ширший спектр компенсаційних і підтримувальних програм.

Узагальнюючи, слід зазначити, що судова практика уніфікує підходи до оцінки таких діянь, визнаючи кримінально караніми як активний, так і пасивний обман, що відповідає об'єктивній стороні шахрайства як заволодіння майном шляхом обману [11]. Добровільне повернення коштів розглядається судами як обставина, що пом'якшує покарання, але не усуває складу злочину. Загальна тенденція правозастосування свідчить про перехід від моделі безумовного соціального захисту до моделі контрольованої соціальної підтримки, у межах якої кримінально-правове реагування застосовується за наявності доведеного умислу, з урахуванням принципів пропорційності та соціальної вразливості ВПО.

Разом із тим зосередження аналізу виключно на бюджетних соціальних виплатах не повною мірою відображає сучасний спектр майнових ризиків у сфері підтримки ВПО. Воєнні умови істотно розширили коло джерел фінансування допомоги, доповнивши державні програми масштабними механізмами міжнародної гуманітарної підтримки. Це зумовлює необхідність аналізу грошової допомоги на стику публічних і недержавних ресурсів, які мають спільні ключові ознаки: умовний характер доступу, вимогу добросовісності отримувача та потенціал кримінально-правової оцінки у разі умисного зловживання.

З кримінально-правового погляду джерело походження коштів саме по собі не впливає на наявність складу злочину: предметом посягання залишається чуже майно, а способом — обман або умисне замовчування істотних фактів; у разі використання підроблених документів можлива додаткова кваліфікація за ст. 358 КК України. Водночас гуманітарний сектор має

розвинені антифрод-механізми, зокрема канали повідомлення, верифікацію та внутрішні розслідування. Так, UNHCR у публічних матеріалах і FAQ роз'яснює порядок повідомлення про fraud та офіційні канали комунікації [26; 27], а UNHCR Kyiv окремо застерігає від шахрайства й дезінформації [28]. Аналогічні попередження щодо шахрайських онлайн-активностей поширює Український Червоний Хрест, тоді як ІОМ має інституціоналізовані механізми конфіденційних повідомлень про misconduct, включно з шахрайством [29; 30].

Обмежена кількість публічних судових рішень, у яких ВПО прямо фігурує як суб'єкт шахрайства у сфері міжнародної грошової допомоги, радше відображає специфіку донорського реагування та обмежену публічність кейсів, ніж відсутність відповідних ризиків, що вказує на латентний характер проблеми. За таких умов особливого значення набуває здатність кримінального закону адекватно відображати природу правопорушень у соціально чутливих сферах. У цьому контексті викликає занепокоєння концептуальна відмова від самостійної кримінально-правової кваліфікації шахрайства у проєкті нового Кримінального кодексу України (ред. 2025 р.), де пропонується об'єднання шахрайства, крадіжки, грабежу та розбою в єдиний склад «викрадення чужого майна» [31]. Такий підхід нівелює правову специфіку шахрайства як діяння, що ґрунтується на обмані та має підвищену суспільну небезпеку саме у сфері соціальної політики. У розділі 6.1 Висновку національних експертів на проєкт КК України звертається увага на те, що запропонована модель істотно розширює межі судового розсуду та ускладнює диференціацію відповідальності залежно від способу посягання, що потребує додаткового

концептуального обґрунтування [32]. В умовах воєнного стану втрата чітких орієнтирів у правозастосуванні може послабити ефективність протидії зловживанням і негативно вплинути на довіру до системи соціального захисту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що чинна кримінально-правова конструкція шахрайства, закріплена у статті 190 Кримінального кодексу України, є концептуально достатньою для реагування на випадки умисного неправомірного заволодіння соціальними виплатами та допомогою, зокрема у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб. Внесення спеціальних змін до цієї норми з метою окремого врегулювання відповідальності ВПО або інших категорій отримувачів соціальних виплат не відповідає принципам рівності перед законом і системності кримінального права, оскільки універсальний характер складу шахрайства охоплює всі форми умисного обману чи зловживання довірою незалежно від соціального статусу суб'єкта, правової природи виплат або джерела походження коштів, у тому числі державних і міжнародних.

Аналіз судової практики та доктринальних підходів засвідчує, що основна проблематика зосереджена не у сфері криміналізації, а на рівні правозастосування, зокрема у відмежуванні кримінально караного шахрайства від адміністративних правопорушень і добросовісних помилок, зумовлених складністю та мінливістю нормативних критеріїв соціальних програм, технічними збоями або недостатньою поінформованістю отримувачів допомоги. Вирішальним критерієм кримінальної відповідальності має залишатися доведений умисел на заволодіння коштами шляхом

обману або умисного замовчування істотних обставин; сам по собі факт переплати, подальшого повернення коштів чи формального порушення умов програми не може автоматично зумовлювати кримінальне переслідування.

За цих умов ключовим напрямом удосконалення правового регулювання є розвиток адміністративно-процедурних механізмів превенції та раннього реагування, зокрема нормативне уточнення оціночних категорій, стабілізація критеріїв вразливості та майнових обмежень, підвищення прозорості вимог до декларування і впровадження ефективних інструментів перевірки та корекції даних до виникнення кримінально-правового конфлікту. Важливе значення має також формування методичної визначеності для органів соціального захисту, правоохоронних органів і судів щодо індикаторів умислу у «соціальних» справах, з урахуванням системності поведінки особи, повторюваності неправдивих заяв, очевидності виключальних обставин та її реакції після виявлення порушень.

Таким чином, оптимальною є модель кримінально-правового реагування, що поєднує збереження універсального складу шахрайства за статтею 190 КК України з посиленням превентивних і процедурних механізмів у сфері соціальної політики, а також нестигматизуючою комунікацією з внутрішньо переміщеними особами щодо обов'язку повідомляти про зміну істотних обставин і правових наслідків умисного обману. В умовах розширення програм допомоги на стику державних і міжнародних ресурсів доцільним є розвиток координаційних протоколів між гуманітарними організаціями та національними інституціями з дотриманням вимог захисту персональних даних і

використання агрегованої аналітики типових помилок без персоналізації. Такий підхід забезпечує ефективний захист публічних фінансів, дотримання принципу пропорційності кримінально-правового реагування та недопущення криміналізації соціальної вразливості як явища.

Література:

1. Шинкаренко О., Сапожнікова О. Правова абетка: кримінальна відповідальність за отримання допомоги ВПО. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 09.01.2018. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravova-abetka-kryminalna-vidpovidalnist-za-otrymannya-dopomohy-vpo/> (дата звернення: 19.02.2026).
2. Верховний Суд України. Обставини, які пом'якшують покарання (пункти 1 і 2 ч. 1 ст. 66 КК України). *Судова практика; Правова позиція* опубл. 14.11.2022. URL: <https://court.opendatabot.ua/lp/obstavyny-iaki-pomiakshuiut-pokarannia-stattia-66-151> (дата звернення: 19.02.2026).
3. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.258361> (дата звернення: 19.02.2026).
4. Бондарук А. В., Шевчук А. В., Марін О. К. та ін. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2022. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63> (дата звернення: 21.02.2026).
5. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації шахрайства. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/dudorov.pdf> (дата звернення: 19.02.2026).
6. UNODC: War transforming Ukraine's criminal landscape. *United Nations Office on Drugs and Crime*. 18 Jul 2025. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2025/July/unodc-war-transforming-ukraines-criminal-landscape--causing-economic-and-social-damage.html> (дата звернення: 20.02.2026).
7. Yaniv G. Welfare Fraud and Welfare Stigma. *Journal of Economic Psychology*. 1997. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(97\)00016-0](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(97)00016-0) (дата звернення: 20.02.2026).
8. Wilcock S. (De-)Criminalizing Welfare? *British Journal of Criminology*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1093/bjc/azz027> (дата звернення: 20.02.2026).
9. Chunn D., Gavigan S. From Welfare Fraud to Welfare as Fraud. Fernwood Publishing, 2006. URL: <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/scholarly-works/90/> (дата звернення: 20.02.2026).
10. Australian Institute of Criminology. Welfare Fraud in Australia. 2011. URL: <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi421> (дата звернення: 20.02.2026).
11. Допомога ВПО: коли приховування відомостей стає шахрайством – ВС. *Закон і Бізнес*. 17.05.2024. URL: <https://zib.com.ua/ua/161395.html> (дата звернення: 21.02.2026).
12. Верховний Суд залишив в силі вирок жінці-ВПО, яка отримувала 2 тисячі грн допомоги від держави, але не повідомила про набуття квартири у Харкові. *Судово-юридична газета*. 12 трав. 2024. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/300118-verkhovniy-sud-zalishiv-v-sili-virok-zhintsi-vpo-yaka-otrimovala-2-tisyachi-grn-dopomogi-vid-derzhavi-ale-ne-povidomila-pro-nabuttya-kvartiri-u-kharkovi?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.02.2026).
13. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
14. Про затвердження Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505. *Офіційний вісник України*. 2014. № 80. Ст. 2266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/505-2014-%D0%BF> (дата звернення: 21.02.2026).
15. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам :

постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF> (дата звернення: 21.02.2026).

16. Рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 09.07.2024 по справі № 560/7026/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/120265877> (дата звернення: 21.02.2026).

17. Рішення Одеського окружного адміністративного суду № 133145177 від 06.01.2026 по справі № 420/13685/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/133145177/> (дата звернення: 21.02.2026).

18. Рішення Чернівецького окружного адміністративного суду № 132057700 від 24.11.2025 по справі № 600/5098/24-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/132057700/> (дата звернення: 21.02.2026).

19. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Державна судова адміністрація України*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (дата звернення: 21.02.2026).

20. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.02.2026).

21. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 19.03.2024 у справі № 643/8436/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117977569> (дата звернення: 21.02.2026).

22. Вирок № 121114338 від 19.08.2024, Вінницький міський суд Вінницької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/121114338/> (дата звернення: 21.02.2026).

23. На Полтавщині чоловіка засудили через незаконне отримання компенсацій за поселення ВПО. *Суспільне. Новини Полтавщина*. 19.05.2024. URL: [https://suspilne.media/poltava/747943-na-](https://suspilne.media/poltava/747943-na-poltavsini-colovika-zasudili-cerez-nezakonne-otrimanna-kompensacij-za-poseledda-vpo/)

[poltavsini-colovika-zasudili-cerez-nezakonne-otrimanna-kompensacij-za-poseledda-vpo/](https://suspilne.media/poltava/747943-na-poltavsini-colovika-zasudili-cerez-nezakonne-otrimanna-kompensacij-za-poseledda-vpo/) (дата звернення: 21.02.2026).

24. Жінка на Харківщині незаконно отримала 130 тисяч гривень виплат для переселенців. *Точка Сходу*. 17.09.2025. URL: <https://cxid.media/news/na-kharkivshchyni-zhinka-nezakonne-otrymala-130-tysiach-hryven-vyplat-dlia-pereselentsiv/> (turn0view0) (дата звернення: 21.02.2026).

25. Через неправомірне отримання від держави 8 тисяч гривень засудили матір двох дітей з Маріуполя. *Новини Live*. 27.05.2025. URL: <https://accident.novyny.live/crime/cherez-nepravomirne-otrimannia-vid-derzhavi-8-tisiach-griven-zasudili-matir-dvokh-ditei-z-mariupolia-125178.html> (дата звернення: 21.02.2026).

26. Online fraud schemes / Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). URL: <https://help.unhcr.org/ukraine/uk/online-fraud-schemes/> (дата звернення: 21.02.2026).

27. Report fraud, misconduct and sexual abuse . *Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)*. URL: <https://help.unhcr.org/ukraine/uk/report-fraud-misconduct-and-sexual-abuse/> (дата звернення: 21.02.2026).

28. Beware of fraud and scams. *United Nations in Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/en/174764-beware-fraud-and-scams> (дата звернення: 21.02.2026).

29. Report misconduct. *International Organization for Migration*. URL: <https://www.iom.int/report-misconduct> (дата звернення: 21.02.2026).

30. Увага! Шахраї діють від імені Українського Червоного Хреста. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/news/2023/03/38743/> (дата звернення: 21.02.2026).

31. Контрольний проєкт Кримінального кодексу України. 2025. 467 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).

32. Висновок на проєкт нового Кримінального кодексу України (національних експертів) / нац. експерти; упоряд. та заг. ред.

Київ, 16.03.2023. URL:
<https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).

References:

1. Shynkarenko O., Sapozhnikova O. Pravova abetka: kryminalna vidpovidalnist za otrymannia dopomohy VPO. Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny. 09.01.2018. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravova-abetka-kryminalna-vidpovidalnist-za-otrymannya-dopomohy-vpo/> (data zvernennya: 19.02.2026)

2. Verkhovnyi Sud Ukrainy. Obstavyny, yaki pomiakshuiut pokarannia (punkty 1 i 2 ch. 1 st. 66 KK Ukrainy). Sudova praktyka; Pravova pozytsiia opubl. 14.11.2022. URL: <https://court.opendatabot.ua/lp/obstavyny-i-aki-pomiakshuiut-pokarannia-stattia-66-151>(data zvernennya: 19.02.2026)

3. Kryshevych O. V. Kryminalna vidpovidalnist za netsilove vykorystannia humanitarnoi dopomohy chy odyn z vydiv shakhraistva. Visnyk asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy. 2022. URL: <https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/258361>(data zvernennya: 19.02.2026)

4. Bondaruk A. V., Shevchuk A. V., Marin O. K. ta in. Kryminalna vidpovidalnist za rozkradannia humanitarnoi dopomohy. Naukovyi visnyk UzhNU. Serii: Pravo. 2022. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/1959/1922/1967> (data zvernennya: 29.02.2026)

5. Dudorov O. O. Problemy kvalifikatsii shakhraistva. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/dudorov.pdf> (data zvernennya: 19.02.2026)

6. UNODC: War transforming Ukraine's criminal landscape. United Nations Office on Drugs and Crime. 18 Jul 2025. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2025/July/unodc_war-transforming-ukraines-criminal-landscape--causing-economic-and-social-damage.html (data zvernennya: 20.02.2026)

7. Yaniv G. Welfare Fraud and Welfare Stigma. Journal of Economic Psychology. 1997. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(97\)00016-0](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(97)00016-0) (data zvernennya: 20.02.2026)

8. Wilcock S. (De-) Criminalizing Welfare? British Journal of Criminology. 2019. URL: <https://academic.oup.com/bjc/article/59/6/1498/5476607> (data zvernennya: 20.02.2026)

9. Chunn D., Gavigan S. From Welfare Fraud to Welfare as Fraud. Fernwood Publishing, 2006. URL: <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/scholarly-works/90/> (data zvernennya: 20.02.2026)

10. Australian Institute of Criminology. Welfare Fraud in Australia. 2011. URL: <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi421>(data zvernennya: 20.02.2026)

11. Dopomoha VPO: koly prykhovuvannia vidomostei staie shakhraistvom – VS. Zakon i Biznes. 17.05.2024. URL: <https://zib.com.ua/ua/161395.html> (data zvernennya: 21.02.2026)

12. Verkhovnyi Sud zalyshev v syli vyrok zhintsi-VPO, yaka otrymovala 2 tysiachi hrn dopomohy vid derzhavy, ale ne povidomyla pro nabuttia kvartyry u Kharkovi. Sudovo-yurydychna hazeta. 12 trav. 2024. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/300118-verkhovniy-sud-zalishiv-v-sili-virok-zhintsi-vpo-yaka-otrimovala-2-tisyachi-grn-dopomogi-vid-derzhavi-ale-ne-povidomila-pro-nabuttia-kvartiri-u-kharkovi?utm_source=chatgpt.com (data zvernennya: 21.02.2026)

13. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 № 1706-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2015. № 1. St. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (data zvernennya: 21.02.2026)

14. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia shchomisiachnoi adresnoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.10.2014 № 505. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2014. № 80. St. 2266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/505-2014-%D0%BF> (data zvernennya: 21.02.2026)

15. Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 332. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2022. № 26. St. 1413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF> (data zvernennya: 21.02.2026)

16. Rishennia Khmelnytskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 09.07.2024 po spravi № 560/7026/24. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/120265877> (data zvernennya: 21.02.2026)

17. Rishennia Odeskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu № 133145177 vid 06.01.2026 po spravi № 420/13685/25. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/133145177/> (data zvernennya: 21.02.2026)

18. Rishennia Chernivetskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu № 132057700 vid 24.11.2025 po spravi № 600/5098/24-a. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/132057700/> (data zvernennya: 21.02.2026)

19. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (data zvernennya: 21.02.2026)

20. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy(VVR). 2001. № 25–26. St. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennya: 21.02.2026)

21. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 19.03.2024 u spravi № 643/8436/18. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117977569> (data zvernennya: 21.02.2026)

22. Vyrok № 121114338 vid 19.08.2024, Vinnytskyi miskiy sud Vinnytskoi oblasti. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/121114338/> (data zvernennya: 21.02.2026)

23. Na Poltavshchyni cholovika zasudyly cherez nezakonne otrymannia kompensatsii za poselennia VPO. Suspilne. Novyny Poltavshchyna. 19.05.2024. URL: <https://suspilne.media/poltava/747943-na-poltavsini-colovika-zasudili-cerez-nezakonne-otrimanna-kompensacij-za-poselenna-vpo/> (data zvernennya: 21.02.2026)

24. Zhinka na Kharkivshchyni nezakonne otrymala 130 tysiach hryven vyplat dlia pereselentsiv. Tochka Skhodu. 17.09.2025. URL: <https://cxid.media/news/na-kharkivshchyni-zhinka-nezakonne-otrymala-130-tysiach-hryven-vyp> (data zvernennya: 21.02.2026)

25. Cherez nepravomirne otrymannia vid derzhavy 8 tysiach hryven zasudyly matir dvokh ditei z Mariupolia. Novyny Live. 27.05.2025. URL: <https://accident.novyny.live/crime/cherez-nepravomirne-otrimannia-vid-derzhavi-8-tysiach-griven-zasudili-matir-dvokh-ditei-z-mariupolia-125178.html> (data zvernennya: 21.02.2026)

26. Online fraud schemes / Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). URL: <https://help.unhcr.org/ukraine/uk/online-fraud-schemes/> (data zvernennya: 21.02.2026)

27. Report fraud, misconduct and sexual abuse . Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). URL: <https://help.unhcr.org/ukraine/uk/report-fraud-misconduct-and-sexual-abuse/> (data zvernennya: 21.02.2026)

28. Beware of fraud and scams. United Nations in Ukraine. URL:<https://ukraine.un.org/en/174764-beware-fraud-and-scams> (data zvernennya: 21.02.2026)

29. Report misconduct. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/report-misconduct> (data zvernennya: 21.02.2026)

30. Uvaha! Shakhrai diut vid imeni Ukrainskoho Chervonoho Khresta. Tovarystvo Chervonoho Khresta Ukrainy. URL:<https://redcross.org.ua/news/2023/03/38743/> (data zvernennya: 21.02.2026)

31. Kontrolnyi proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. 2025. 467 s. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-projekt-kk-19-12-2025.pdf> (data zvernennya: 21.02.2026)

32. Vysnovok na proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (natsionalnykh ekspertiv) / nats. eksperty; uporiad. ta zah. red. Kyiv, 16.03.2023. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/0>

[3/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf](#) (data zvernennya: 21.02.2026)

Tatarenko D.V. Criminal liability of internally displaced persons for fraud in the sphere of state social benefits and assistance: legislation and judicial practice. – Article.

The article provides a comprehensive analysis of the criminal law aspects of liability of internally displaced persons (IDPs) for fraud in the field of state social benefits in Ukraine. It substantiates that the current model of social support for IDPs is based on the principle of conditional access, under which entitlement to social assistance arises only subject to the good-faith submission of legally significant information by the applicant. The study examines the provisions of the Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons,” subordinate regulatory acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, as well as the relevant norms of the Criminal Code of Ukraine, with primary emphasis on Article 190. Based on an analysis of judicial practice, including the legal positions of the Supreme Court, the article demonstrates that the intentional submission of false information or the deliberate concealment of material circumstances excluding the right to social assistance—such as the ownership of housing, significant savings, stable income, or return to permanent residence—is regarded by courts as a form of deception and constitutes the elements of fraud under Article 190 of the Criminal Code of Ukraine. Particular attention is paid to the distinction between administrative consequences and criminal liability. It is emphasized that administrative

measures aimed at terminating payments and recovering unduly received funds do not eliminate criminal liability where intent is established, while voluntary reimbursement of damage may be taken into account only for the purposes of individualizing punishment. The article concludes that criminal law assessment of abuses in the sphere of social benefits for IDPs should be based on a clear distinction between intentional fraudulent conduct and good-faith mistakes, with priority given to the protection of public financial resources and strict observance of the principle of proportionality of criminal repression.

Keywords: *internally displaced persons, martial law, state social benefits, criminal liability, false information, social assistance, social protection, social rights, judicial practice, fraud.*

Авторська довідка:

Татаренко Дмитро Віталійович – здобувач третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти першого року навчання кафедри публічного та приватного права СШУ ім. В. Даля.

<https://orcid.org/0009-0005-1688-153X>

Науковий керівник: **Гриценко Григорій Миколайович** – к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права СШУ ім. Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0001-6346-525X>

Дата подачі автором 03.03.2026.

Дата прийняття після рецензування 19.03.2026.

Дата публікації 09.05.2026.

